

פֶּתַח דָּבָר

לקראת שבת פרשת בהר בחוקותי, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדיה, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון פט), והוא אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בהרלוי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה מפיו של משיח, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

נדפס באדיבות
The Print House
538 Johnson ave.
Brooklyn, NY 11237
(718) 628-6700

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות
845 Eastern Parkway
Brooklyn, NY 11213
(718) 732-9018

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור ברש"י שמקשר הברכה ד"וישבתם על הארץ לבטח" למצות השמיטה, הגם שבפשטות זה קאי על "ושמרתם את (כל) חוקותי".

(ע"פ תורת מנחם – התוועדויות ה'תשמ"ז ח"ג עמ' 335,329)

יינה של תורה

ביאור מה שדווקא במצות השמיטה נכתב הענין ד"בהר סיני", דבמצוה זו דווקא ניכרת בגילוי הכוונה דכל המצוות – להמשיך אלקות בעולם הגשמי.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק א עמ' 273 ואילך)

חידושי סוגיות

הטעם בכך שישנה מצות עשה להשיך לעכו"ם הגם שיש לו חסרון ממון עי"ז, בהקדם ביאור הסברות בפלוגתת הגאונים והרא"ש בענין מחילה בריבית, דעפ"ז מבואר (ע"פ פנימיות) ענין זה ד"לנכרי תשיך".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק יב עמ' 115 ואילך)

פנינים

פנינים יקרים ומאירים בפרד"ס התורה לכמה נקודות בהפרשה.

(מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש)

מקרא אני דורש

”וישבתם על הארץ לבטח” – דווקא בשכר השמיטה

ביאור ברש”י שמקשר הברכה ד”וישבתם על הארץ לבטח” למצות השמיטה, הגם שבפשטות זה קאי על ”ושמרתם את (כל) חוקותי”

א. עה”פ בפרשתנו (כה, יח) ”וישבתם על הארץ לבטח” מפרש רש”י ”שבעוון שמיטה ישראל גולים, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, והרצת את שבתותיה, ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו”.

וכבר הקשו מפרשי רש”י (עיין רא”ם ושפתי חכמים) ע”כ, דלכאורה, מכיון ש”וישבתם על הארץ לבטח” הוא בהמשך לתחילת הכתוב ”ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם”, היינו, שזהו שכר על קיום כל המצוות, מנ”ל לרש”י לקשר ענין זה עם מצות שמיטה דווקא?

והגם שתירצו שכוונת הפסוק באומרו ”ושמרתם את חוקותי” וכו’ היא ”בחוקים ומשפטים של שמיטה הכתוב מדבר”, אין תירוץ זה מספיק, דהרי ענינו של רש”י הוא לפרש פשוטו של מקרא, ובנדו”ד, לומר שכוונת הכתוב היא ל”חוקים ומשפטים של שמיטה” – הוא היפך פשוטו של מקרא לגמרי, דהרי בכל המקומות שנזכר בהם לשון זה, מדובר בשמירת וקיום כל המצוות. וחדוש כזה – שפסוק זה שונה מכל שאר הפסוקים שבהם נאמר אותו לשון – היה לו לרש”י לכתוב בפירושו.

ובפרט, שהראיה שמביא הרא”ם ש”בחוקות ומשפטים של שמיטה הכתוב מדבר, דאם לא כן, מה ענין זה לכאן” – מושללת ע”פ פירוש רש”י בפסוק שלפנ”ז ”ולא תונו איש את עמיתו, כאן הזהיר על אונאת דברים”, דזהו ציווי שאינו שייך כלל לענין השמיטה.

ב. הביאור בזה:

כאשר לומדים את הפסוק "וישבתם על הארץ לבטח", מתעוררת שאלה פשוטה: הן אמת שבגלל קיום החוקים והמשפטים מגיע השכר ד"וישבתם על הארץ", אבל מכיוון שיש חשש "שמא יגרום החטא", וכפי שפירש רש"י (וישלה לב, יא) בנוגע ליעקב שאמר "אני ירא שמא משהבטחתי נתלכתי בחטא", ובמילא, לא תקייים הבטחת השכר – כיצד שייך לומר "וישבתם על הארץ לבטח"?

ולכן, בהכרח לומר שיש כאן ענין מיוחד שבזכותו "וישבתם על הארץ" יהיה "לבטח", אפילו אם יגרום החטא.

וזהו מה שמפרש רש"י "בעוון שמיטה ישראל גולין . . ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו":

דכנוגע לגלות בבל, הנה, הגם שהיו שם עוד כמה וכמה חטאים, היה זמן הגלות דווקא "שבעים שמיטות . . כנגד שבעים שמיטות שבטלו", ואילו היו מבטלים רק ס"ט שמיטות, היה משך הגלות רק ס"ט שנה. ומכך מוכח, שעונש הגלות בפועל הוא רק בעוון שמיטה, ואילו כאשר מקיימים מצות השמיטה, אינם גולים, אפילו אם נכשלו בשאר עוונות.

ועפ"ז מובן היטב פירוש הכתוב – "ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו", היינו, קיום כל המצוות וביניהם גם מצות שמיטה (שנתבארה זה עתה בפסוק), אזי "וישבתם על הארץ לבטח" – דבשכר מצוות שמיטה מובטח שה"וישבתם על הארץ" יהיה "לבטח" אפילו אם יגרום החטא בנוגע לשאר העניינים, כי "בעוון שמיטה (בלבד) ישראל גולים", כדמוכח משבעים שנות גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו (כנ"ל), ובמילא, כשיקיימו מצות שמיטה, הרי בוודאי שבמשך שמיטה זו (עד לשמיטה הבאה) לא יגלו מארצם – "וישבתם על הארץ לבטח".

יינה של תורה

ענין שמיטה אצל הר סיני – המשכת אלקות בעולם

ביאור מה שדווקא במצות השמיטה נכתב הענין ד"בהר סיני", דבמצוה זו דווקא ניכרת בגילוי הכוונה דכל המצוות – להמשיך אלקות בעולם הגשמי

א. בריש פרשתנו כתיב "וידבר ה' אל משה בהר סיני . . . ושבתה הארץ שבת לה". ומפרש ע"כ רש"י "מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כלולתיהן ודקדוקיהן מסיני". והנה, מכך שלימוד זה ד"בהר סיני" נכתב במצות שמיטה דווקא, בהכרח לומר שמצות שמיטה יש בה ענין מיוחד לגבי שאר המצוות, שבזה היא נחשבת מצוה כללית, וכמו שיתבאר לקמן.

ב. ויובן זה בהקדים מה שנכתב בפסוק לאח"ז "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך", דלכאורה, מכיוון שזהו אינו ציווי אלא רק ענין של רשות, מדוע צריכה התורה לכתוב זאת? אלא, בהכרח לומר, שהענין ד"שש שנים תזרע שדך" נכלל בענין השמיטה, דאף שהמצוה היא על השנה השביעית שהיא "שבת שבתון", גם ה"שש שנים" הנם חלק מן המצוה. והביאור בזה:

ענין השמיטה כפשוטו הוא, שבשנה השביעית צריך להיות 'שבתון' בכל עניני מלאכת הארץ שמהם עושים את הלחם וכו' שעליו יחיה האדם. "וכי תאמרו מה נאכל?" ע"כ עונה התורה: "וציותי את ברכתי . . . ועשת את התבואה לשלש השנים".

דהיינו, שתובעים מיהודי, שאחת לשבע שנים יתנתק מן העניינים והצרכים הארציים, ולא

יעסוק במלאכות הארץ הקשורים עם הלחם שעליו יחיה האדם, וישעין עצמו לגמרי על אביו שבשמים, שהוא יתן לו פרנסה באופן שלמעלה מהטבע.

אמנם, זהו לא 'סדר' לכל הזמן, רוב הזמן (בכמות) צריך האדם להשקיע בענייני העולם בכדי 'לברר' את ניצוצות האלקות שבהם, דהרי לשם כך נברא העולם באופן של טבע דווקא, שהאדם יצטרך לעסוק בעניינים הגשמיים ויברר אותם.

אך בזמנים מסוימים, נדרש מן היהודי 'לצאת' מן העולם, דהגם שצריך אמנם לעסוק בעבודת הברורים, בזמן מן הזמנים צריכה להיות נרגשת בו התנועה שעומד הוא למעלה מן העולם.

זהו ענינה של השמיטה, ובוזה שייכים ה"שש שנים" לשמיטה עצמה, כדלהלן.

ג. שייכות זו של ה"שש שנים תזרע שדך" לשמיטה, ניתן לבארה בשני פנים:

האופן הראשון הוא, שש השנים משמשים כהכנה לשנת השמיטה, דבכדי שתוכל להיות התנועה דעמידה 'למעלה מן העולם', מוכרחת להיות קודם לכן התעסקות בעולם גופא ע"פ תורה.

וזהו מה שאומר הכתוב "שש שנים תזרע שדך", שע"י שש שנות העבודה בעולם ע"פ התורה והשולחן ערוך, יוכלו להגיע אח"כ לשנה השביעית – עבודה באופן ד'למעלה מן העולם'.

והאופן השני הוא, שש השנים הנם התכלית של שנת השמיטה, דהיינו, דבכדי שיוכל להיות בירור העולם (בששת השנים) מוכרח שתהיה קודם לכן עבודה שהיא באופן שלמעלה מן העולם, דדווקא עי"ז מובטח שכאשר האדם יגיע להתעסקות עם עניני העולם, אזי לא רק שלא 'ישקע' בהם, אלא שאף יעסוק עמם ע"מ לבררם.

ד. ועפ"ז מובן היטב מדוע נחשבת השמיטה כמצוה כללית (שלכן דווקא בה נכתב הענין ד"בהר סיני" כנ"ל):

דהנה, ענין המצוות הוא כמו שמבאר כ"ק אדמו"ר הזקן בספר התניא (פרק מא) שעסק התורה והמצוות הוא ענין של "מסירות נפש ממש כמו בצאתה מן הגוף" דהרי בשעת הלימוד וכו' אינו מהרהר בצרכי הגוף, "אלא מחשבתה מיוחדת ומלוכשת באותיות התורה והתפילה". כלומר, שבשעת העסק בתורה ומצוות ותפילה צריך להיות ההרגש בדיוק כפי שהוא לאחר צאת הנפש מן הגוף - "אליך ה' נפשי אשא".

אמנם, מאידך גם דורשים מן האדם שיקיים כל מצווה כתיקונה, בהגבלות הזמן ומקום שלה, ועם כל הדקדוקים שבה, שאלו הם הרי הגבלות שמצד העולם.

זאת אומרת, שענין המצוות הוא, שצריך 'לקחת' את התנועה של מסירות הנפש, היציאה מן הגשמיים, ועם תנועה זו גופא לקיים את המצוה עם כל פרטיה ודקדוקיה, דהיינו 'המשכת בלי גבול בגבול'.

וזוהו החידוש שבמצות השמיטה, שענין זה (דהמשכת הבל"ג בגבול) שבכל המצוות הוא רק באופן קיום המצוה, הנה במצות השמיטה הינו בגילוי במצוה עצמה, שענינה הוא לחבר את ה"שש שנים" עם ה"שנה השביעית", ה'למעלה מן העולם' עם העולם, כנ"ל.

ה. וי"ל שענין זה מרומז גם בעניינו של "(ב)הר סיני" (שנכתב דווקא במצות השמיטה, כנ"ל):

דהנה, ידועים דברי חז"ל (מדרש תהילים סח, יז) שבשעת מתן תורה באו כל ההרים הגבוהים לפני הקב"ה וביקשו שתיתן התורה עליהם, אך הקב"ה בחר דווקא בהר סיני "דמכיך מכל טוריא". ולכאורה אינו מובן, אם המעלה היא השפלות, היתה צריכה התורה להינתן בבקעה, או עכ"פ במישור, ואם המעלה היא בהגבהה דווקא, היתה צריכה התורה להינתן על ההרים הגבוהים יותר?

אלא, שבזה מרומזת כוונת נתינת התורה, דפעולת מתן תורה היתה לעשות מן הגשמיות גופא אלקות, שזה מרומז בענינו של הר סיני – שפלות והגבהה ביחד.

ומענין זה ד"בהר סיני" ניתן הכוח לבני"י לפעול הענין של מצות השמיטה, שהיא כללות כל המצוות, לעשות מהגשמיות אלקות, ולהשלים את הכוונה האלקית ד"להיות לו ית' דירה בתחתונים" (תנחומא נשא, טז).

חידושי סוגיות

מצות עשה להשיך לעכו"ם – הטעם בזה

הטעם בכך שישנה מצות עשה להשיך לעכו"ם הגם שיש לו חסרון ממון עי"ז, בהקדם ביאור הסברות בפלוגתת הגאונים והרא"ש בענין מחילה בריבית, דעפ"ז מבואר (ע"פ פנימיות) ענין זה ד"לנכרי תשיך"

"אל תקח מאתו נשך ותרבית" (בהר כה, לו)

וכתב הרמב"ם⁴: "העכו"ם וגר תושב לויין מהם ומלוין אותן בריבית . . . לאחיך אסור ולשאר העולם מותר. ומצות עשה להשיך לעכו"ם⁵ שנאמר⁶ לנכרי תשיך, מפי השמועה למדו שזו מצות עשה".

והיינו שישנם ג' דינים בהלואה בריבית: ישראל - אסור להלוותו בריבית, גר תושב - מותר להלוותו בריבית, עכו"ם - מצוה לקחת ממנו ריבית.

מה טעם נצטוינו לחסר ממונו של עכו"ם ע"י נשך?

א. כתוב בפרשתנו¹: "וכי ימוך אחיך גר/גר ותושב וחי עמך, אל תקח מאתו נשך ותרבית גר". ופירשו חז"ל בגמרא², שמה שנאמר "אל תקח מאתו נשך ותרבית" קאי רק על "אחיך" ולא על "גר ותושב" [שלכן נאמר "אל תקח מאתו" בלשון יחיד, ולא "אל תקח מאתם" בלשון רבים]. ומה שנאמר "גר ותושב" הוא רק לענין "וחי עמך" - "שאתה מצווה להחיותו"³, אבל לא לענין "אל תקח מאתו נשך ותרבית".

(4) הל' מלוה ולוה רפ"ה.

(5) וכ"כ בסהמ"צ מ"ע קצח, וכן פסק אדה"ז ביו"ד הל' ריבית סע"ה, שהוא מ"ע. וראה בנו"כ הרמב"ם שם. מפרשים לסהמ"צ להרמב"ם שרש ו. ב"ח ליו"ד ר"ס קנט.

(6) תצא כג, כא.

(1) כה, לה-ו.

(2) ב"מ עא, סע"א.

(3) רש"י שם.

גזל אונאה וריבית) חסרת ממון שמחסר את חבריו¹⁴ - וא"כ מהו הטעם שנצטוונו לחסר ממון של העכו"ם ע"י נשך?

מקדים ביאור מחלוקת המוסקים בענין מחילה בריבית

ב. ויובן זה בהקדים ביאור פלוגתת הפוסקים אם מועלת מחילה בריבית: דעת הגאונים¹⁵, שגם אם המלוה כבר גבה את הריבית, אין מחילת הלוה מועלת לפטור את המלוה מלהחזירה ללוה. והטעם לזה: "כל ריבית שבעולם מחילה היא, אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זה לפיכך אין המחילה מועלת בריבית". אבל דעת הרא"ש¹⁶ (וכן נפסקה ההלכה בטור ושו"ע¹⁷), שאין מחילה מועלת להחזיר את לקיחת הריבית מעיקרא (כי כל ריבית שבעולם מחילה היא והתורה אסרה מחילה זו), אבל "אם (כבר) לקח ממנו ריבית וצריך להחזירה לה מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל"¹⁸.

והנה טעמם של הגאונים שאין מחילה מועלת כלל בריבית גם אחרי שנתנה הלוה מדעתו להמלוה,

והנה מה שהתירה התורה לקחת ריבית מעכו"ם (ומגר תושב) - אף ש"אסור לגזול או לגנוב כל שהוא דין תורה בין מישראל בין מנכרי"⁷ וגם "אסור (מדאורייתא)⁸ לרמות את בני אדם במקח וממכר . . . ואחד עכו"ם ואחד ישראל שוים בדבר זה"⁹ -

מובן הוא, כי שאני¹⁰ ריבית מגזל ואונאה, וכדאי' בגמרא¹¹ (שגם בישראל לא מצינו למילף האיסור דלקיחת ריבית מאיסורי גזל ואונאה, כי) "מה להנך (גזל ואונאה) שכן שלא מדעת [אונאה - לא ידעי ב', גזל - על כרחי שקל"¹²], תאמר בריבית דמדעתי [נותן ל¹²]".

ומכיון שהריבית שאני מגזל ואונאה, דלקיחת הממון הוא "מדעתי" דהלוה, לכן אתי שפיר שלא אסרה התורה לקחת ריבית (הקלה מגזל ואונאה) אלא מ"אחיך" אבל לא מעכו"ם (וגר תושב).

אמנם זה שיש גם "מצות עשה להשיך לעכו"ם", צריך ביאור: אף שהלוה נותן את הריבית מדעתו ומרצונו - אבל הרי התורה קראה בשם "נושך"¹³ וסו"ס יש "בכולן

(7) לשון אדה"ז - בשולחנו ריש ה' גזילה וגניבה, מרמב"ם ריש ה' גניבה. טוש"ע חו"מ ריש סי' שמח. ובנוגע לגזילה ראה רמב"ם ריש ה' גזילה ואבידה. טוש"ע שם ר"ס שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(8) שו"ע אדה"ז ה' אונאה וגניבת דעת סי"א.

(9) רמב"ם ה' מכירה רפ"ח, וראה טוש"ע חו"מ סרכ"ח סי"ו.

(10) ראה בכ"ז רמב"ן תצא שם, כ'. אברבנאל תצא שם ד"ה והתשובה הדי' שו"ת צ"צ יו"ד ספ"ג.

(11) ב"מ סא, א.

(12) רש"י שם.

(13) ראה רש"י משפטים כב, כד: כנשיכת נחש שנושך

חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש . . . עד שהריבית עולה

ומחסרו ממון הרבה. וראה תנחומא משפטים ט. שמו"ר פל"א, ו.

(14) לשון רש"י ב"מ שם (ד"ה למה לי).

(15) הובא ברמב"ם ה' מלוה ולוה פ"ד הי"ג. וברא"ש וחיודשי הריטב"א החדשים (והובא בשיטמ"ק) לב"מ שם.

(16) ב"מ שם. וכ"ה דעת הרמב"ם (לפי פי' המ"מ והריטב"א הנ"ל) שם.

(17) יו"ד סי' קס ס"ה. וכ"ה בשו"ע אדה"ז ה' ריבית סי"ה.

(18) ל' הטוש"ע שם.

(19) ב"מ שם.

מצוה וחיוב לשמים (ובחיוב החזרתו ללוה הוא משועבד לגבוה) - ולכן "אין המחילה מועלת בריבית" גם אחרי שקבלה המלוה, כי אינו יוצא ידי חובתו לשמים עד שיחזיר את ה"איסור שבלע".

מבאר סברות המחלוקת

ג. והנה עפ"י צ"ל דסברתו של הרא"ש (והטור והשו"ע) דמהני מחילה בריבית (לאחרי שבא לידי המלוה):

ע"ה שחיוב החזרת הריבית הוא חיובא דרמא רחמנא עלי' ואינו מטעם שעבוד ממון (כמו שהוכיח הריטב"א שם²¹), בכ"ז, חיוב זה שחייבתו התורה אין זה ד"לשמים הוא חייב", אלא דרמא רחמנא חיובא עלי' להחזיר את הממון שחיסר את חברו שלא כדין, והיינו שנתחייב (מצד מצוה זו) בחיוב לחבירו, וע"ז מהני מחילה.

וכמבואר בדברי הריטב"א הנ"ל (לשיטת הגאונים) שענין החזרת הריבית מפאת חיובא דרמא רחמנא עלי' (ולא מטעם שעבוד ממון) ה"ה "כענין פריעת בע"ח מצוה", אלא שהריטב"א חילק (לדעת הגאונים) בין פריעת בע"ח להחזרת ריבית, דכפריעת בע"ח "איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה אבל הכא לשמים הוא חייב", ושיטת הרא"ש היא שגם ענינה של מצות החזרת ריבית הוא שחייבתו התורה להחזיר את הממון שחיסר את חברו, ואינו בגדר "חיוב לשמים"²².

21) מהא ד"רבי יוחנן סבר (ב"מ סא, ב) וריבית קצוצה אינה יוצאה בדינין וגם לד"ה אם מת, בניו פטרינן אלא בדבר המסויים מפני כבוד אביהן בלבד" (שם סב, א).

22) וההוכחות שבריטב"א שם (הובאו בהערה הקודמת) ה"ה רק שאינו שעבוד ממון אלא חיובא ורמא רחמנא עלי' כפנינים.

[אף שחידוש זה, ש"התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו" הוא לכאורה, רק בנידון מחילת הלוה והסכמתו לתת את הריבית, אבל לאחרי נתינת הריבית לא מצינו שהתורה אסרה המחילה]

מבאר הריטב"א¹⁹, וז"ל: "תביעת ריבית לא היא כשאר תביעות בגזל ואונאה וכיוצא בהן דאית לי' על חברי' שעבוד ממון, אלא חיוב הוא שחייב הכתוב להחזיר איסור שבלע . . דחיובא דרמא עלי' רחמנא הוא, וכענין חוב למ"ד פריעת בע"ח מצוה ושעבודא לאו דאורייתא, אלא דהתם איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה, אבל הכא לשמים הוא חייב, וכיון שכן לא תועיל לו מחילת חברו".

והיינו, שכוונת הגאונים בההוכחה ש"כל ריבית שבעולם מחילה כו"ו הוא²⁰:

מכיון ש"כל ריבית שבעולם מחילה היא" אלא ש"התורה לא מחלה ואסרה", הרי מזה מוכח שהאיסור דלקיחת ריבית וחיוב החזרתה אינו בגדר דין ממון שהוא חייב לחבירו (מאחר שהלה מחל את הריבית), אלא שהוא ענין ואיסור שהתורה הטילה על המלוה בגדר

20) בשו"ת אבניו (יו"ד ח"א) סק"מ ו'ג), שסברת הגאונים "כל רבית שבעולם מחילה היא והתורה לא מחלה כו"ו וסברת הריטב"א "לשמים הוא חייב" ב' טעמים הם. אבל ע"פ מ"ש לעיל בפנים שהחידוש ש"התורה לא מחלה" מצינו רק בנידון המחילה לתת את הריבית ולא בנוגע להמחילה שלאחרי נתינת הריבית - הרי מוכן, שהסברא "התורה לא מחלה כו"ו" (כשלעצמה) אינה מספקת משמו"ז לא תועיל מחילה גם אח"כ [ולזה עיר גם משו"ע אדה"ז (הלי' ריבית שם) שכותב "כל רבית שבעולם מחילה כו"ו והתורה לא מחלה ואסרה מחילה זו", ומ"מ פוסק כהרא"ש שהמחילה שלאחר נטילת הריבית מועלת],

ולכן צריך לומר, שהסברת הריטב"א ו"לשמים הוא חייב" היא הסברה בדברי הגאונים "התורה לא מחלה כו"ו, כפנינים.

הטעם שאין מקבלין ממנו - ע"פ פנימיות

ד. ועפ"ז יש לבאר, בפנימיות העניינים, פרט
בדין החזרת ריבית:

המלוה בריבית אם בא לעשות תשובה
ולהחזיר הריבית אין מקבלים ממנו²⁵, ואע"פ
שאינן מקבלים ממנו חייב להחזיר לצאת ידי
שמים ומ"מ מדת חסידות שלא לקבל ממנו²⁶.

והביאור בזה:

ארז"ל²⁷ "התורה חסה על ממונן של
ישראל", והטעם לזה י"ל:

פס"ד הוא "כל מעשיך לשם שמים" ו"בכל
דרכיך דעהו"²⁸ - במילא כיון שזהו ממונו
עליו לקיים פס"ד זה גם בכל ממונו²⁹, ובל'
הרמב"ם³⁰ "לא יהי' בלבו לקיבוץ ממון בלבד
אלא כו'".

בסגנון תורת החסידות - בממונם של

ונמצא שבין לשיטת הגאונים ובין לשיטת
הרא"ש (והטושו"ע)²³ נחשב ממון הריבית
לממונו של מלוה²⁴ ואין עליו חיוב להחזירו
מצד דין ממון כשלעצמו, אלא מצד חיובא
דרחמנא.

ולא כגזל ואונאה שישנו שעבוד ממון, עיי"ש. אבל לא לענין
זה שלשמים הוא חייב.

(23) אבל ראה רמב"ן בסהמ"צ מ"ע יז (במנין המצות
שלו). ובמג"א שם.

העירני ח"א: דבשו"ת אבני נזר (סימן קס"ח סק"א) כתב
שס"ל להרמב"ם (לפי ביאור המג"א שהטעם מה שלא מנה
הרמב"ם מצות החזרת ריבית הוא "לפי שהיא נכללת במצות
השבת הגזילה") שהוא "חיובא דממונא".* ושם סק"ב שאלו
הסוכרים דמהי מחילה סבירא להו כשיטה זו.

אבל** ראה ב"י (י"ד סק"ס ד"ה ומ"ש רבינו. שם
סק"א ד"ה וריבית דאורייתא (מהנמק"י (פרק א"ג) בשם
הרשב"א והר"ן). וכן פסק בשו"ע שם ס"ה: "דהא דר"ק
יוצאה בדיינים, היינו לומר דכופין אותו. . כדי שיקיים
המצוה, אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו***" - הרי משמע
שס"ל להמחבר שהריבית הוא ממונו של המלוה. ומכיון
שגם המחבר (י"ד סי' קס"ה) פוסק כהרא"ש ש"מועלת
מחילה לפטורו" וראה אבני נזר שם: "ודברי המחבר לפענ"ד
סותרין זה וזו"צ" - על כרחך צ"ל שהטעם לזה הוא לפי
שענינה של מצוה זו היא להחזיר את הממון שחיסר את
חבירו, כנ"ל בפנים. וראה בהסמנן לקמן הערה 24.

(24) ראה חידושי הריטב"א קדושין ו, ב. חידושי הריטב"א

(* וי"ל (ברוח עכ"פ) שגם המג"א סובר שממון
הריבית הוא נחשב לממונו של המלוה והחיוב להחזירו הוא
רק מצוה, ומה שהיא נחשבת במצות השבת הגזילה הוא רק
מצד זה שענינה של מצות החזרת ריבית הוא להחזיר את
הממון שחיסר את חבירו (כפנים), דוגמת השבת הגזילה.

** וכן מוכח מזה שלא הובא בטור וכו' (ענין זה שכ'
הרמב"ן או המג"א) שצריך להחזיר ריבית כמו שצריך
להחזיר הגזילה כו'. (ומובן שאין זה דומה למ"ש הטור (בשם
הרא"ש) שמועלת מחילה כו' כמו בכל גזל. וראה מחנ"א
(הל' מלוה ולוה דיני ריבית סימן י"ד) מש"כ בהרא"ש).

*** במחנ"א (שם סי' א') כתב דלדעת הרא"ש יורדין
לנכסיו, אבל עיי"ש שאי"ט טעם שעבוד ממון כ"א נדחתין
לנכסיו כדי שיקיים המצוה דכמו שכופין אותו בגופו כופין
אותו בממונו. וראה פס"ד להצ"צ חידושים על הרמב"ם
בתחילתו (ע' שלט). קצה"ח סל"ט סק"א. סי' רצ"ג.

החדשים ב"מ סה, א בשם הרמב"ן (הובא בשטמ"ק שם).
במחנ"א (הל' מלוה ולוה דיני ריבית ס"ב) רוצה להוכיח
מכ"מ (דלא כהריטב"א) דכשהריבית הוא בעין לא קנה
המלוה את הריבית. אבל ראה שעה"מ (פ"ח מהל' אישות
הל' טו) שהשיג עליו. וראה גם אבני מילואים סי' כח סק"ב.
פנ"י ב"מ סא, ב. רעק"א שם, א-ב. ועוד.

(25) ב"ק צד, ב. רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ה.
טושו"ע י"ד סי' קסא ס"ז.

(26) שו"ת הריב"ש סי' תיו. הובא בב"י י"ד סי' קסא
ד"ה והיכא. משא"כ בגזילה - ראה טושו"ע חו"מ ר"ס שסו
ובחכמת שלמה (למהרש"ק) שם.

(27) ר"ה כז, א. וש"נ.
(28) אבות פ"ב, מ"ב. משלי ג, ו. וראה לקו"ש ח"ג ע'
932, 907.

(29) להעיר מהציווי דלא תשחית גו' (אלא כיון שזהו
היזק - ולא רק מניעת ריוח - הזהירה תורה אפילו משל הפקר
(ואפילו על של נכרים שנלחמים עמהם) - הל' שמירת גוף כו'
- לאדה"ז - סי"ד).

(30) הל' דיעות פ"ג ה"ב (וסיום הענין בה"ג שם).

שלא לקבל החזרת הריבית מהבא לצאת ידי שמים, כי הניצוצות שבדמי הריבית, שייכים לשרש נשמתו של המלוה.

עפ"ז מבאר השאלה דלעיל

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם הטעם שנצטוונו ליקח הריבית מן הגוי - אף שאסור לחסר ממנו ע"י גזל ואונאה - כי ניצוצות אלו שבדמי הריבית של הגוי הלוה מישראל, שייכים הם להמלוה, ועליו לברר את הניצוצות מרשות הקליפה ולהעלותם לקדושה³⁶.

ועפ"ז יובן גם מה שיש אומרים³⁷ דהמצוה ד"לנכרי תשיך" היא (לא רק ליקח ממנו ריבית, אלא גם) מצוה להלוות את הנכרי בכדי לקחת ממנו ריבית - כי מזה שהנכרי זקוק להישראל שילוה לו מעות, מוכח, שהניצוצות הנמצאים במעותיו של נכרי זה שייכים הם לישראל. ולכן מצוה להלוותו בכדי לקחת ממנו ריבית בכדי להעלות את ניצוצות אלו לקדושה.

ישראל ישנן "ניצוצין קדושים השייכים לשרש נשמתו"³¹.

והנה מכיון שהטביע הקב"ה את עולמו באופן וסדר זה, שהאדם יכול להרויח בכספו ע"י שילוח אותו בריבית³² ויתירה מזו ש"אגר נטר לי"³³ השכל מחייב זה³⁴ - הרי מובן, שגם הניצוצות שבהריבית יש להם איזו שייכות לשרש נשמתו, אולם מאחר שהתורה אסרה את הריבית, לא ניתן לו לברר ניצוצות אלו וסדר עבודתו בהם הוא בדרך דחי' (כמו בניצוצות שבכל דברים האסורים³⁵).

אמנם לאחרי שלקח המלוה את דמי הריבית וכבר נעשו חלק מממונו ואין עליו חיוב החזירה מצד דין ממון כשלעצמה אלא מצד חיובא דרמא רחמנא עלי' כנ"ל - הנה אף שעבר איסור בזה וחייב להחזיר את הריבית, מ"מ, כל היכא שישנה דרך אחרת המאפשרת שלא יצטרך להחזירה - צריך להשתדל שתשאר הריבית בידו, מכיון שהניצוצות שבה שייכים לשרש נשמתו.

וזהו הטעם (הפנימי) שמדת חסידות היא

34) ועד כדי כך דחמשינ דעבדין טבין מן מאתים דלא עבדין (ירוש' פאה פ"ח ה"ח).

35) ראה לקו"ת שה"ש ו, ד.

36) ראה אוה"ת דברים ד"ה לנכרי תשיך (ע' תתרח): "ולכן יש ליקח ממנו (מהנכרי) ריבית". וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים טו, א סק"ד: "אמנם לעכומ"ז הותר הנשך . . . שתמלא מל' דאצילות מחורבנם של ג' קליפות".

37) ראה כנה"ג ליו"ד סי' קנט.

31) כתר שם טוב סי' ריח (בהוצאת קה"ת). אור תורה להה"מ ק"א, ד (בהוצאת קה"ת).

32) ראה אברבנאל שבערה 10. וגם לאחר שהתורה אסרה ריבית הנה "הריבית חוב הוא שנתחייב הלוה וחייב לשלם אלא שהתורה גזרה שאף שנתחייב שלא יקח" (מל"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א ד"ה מי שהי'). וראה צפע"נ עה"ת תצא כג, כ (ע' ריז): "שבאמת הוא חייב לו ריבית כו' רק שהתורה אסרה זה".

33) ב"מ סג, ב.

פנינים

”אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם”

(בחוקותי כו, ג)

”אם בחוקותי תלכו . . שתהיו עמלים בתורה”

(רש”י)

הנה, לפי פירוש רש”י זה ד”בחוקותי” קאי על התורה, צריך להבין מדוע נקט הכתוב בלשון “בחוקותי” שבכללות קאי על המצוות, ולא בלשון שקאי בפירוש על התורה.

והביאור בזה יובן ע”פ פירוש רבינו הזקן – בעל התניא והשו”ע – בספרו לקוטי תורה (ריש פרשתנו) ש”בחוקותי” הוא גם מלשון חקיקה. דהנה, החידוש דאותיות החקיקה הוא לא רק שהם מאוחדים עם הדבר הנחקק, אלא שאינם מציאות בפני עצמם, דכל מציאותם הוא רק הדבר שבו נחקקו. ודלא כאותיות הכתיבה על הקלף, שאף שע”י הכתיבה הם מתאחדים עם הקלף, הרי הם נשארים דבר נוסף לקלף, עד שאפשר להפריד ביניהם.

עפ”ז יש לומר, דזה שהפסוק משתמש בלשון “בחוקותי” על “עמלים בתורה” הוא בכדי ללמד שלימוד התורה צריך להיות באופן של חקיקה – שאין די בכך שהוא (– השכל שלו) מתאחד עם התורה אבל נשאר הוא דבר נפרד ממנה, אלא צריך להיות שלא תהיה לו שום מציאות בפני עצמו, וכל מציאותו תהיה תורה, כי התורה נעשית ‘חקוקה’ בו מיניה וביה, כך שלא נשאר שום פרט ממציאותו שאינו חקוק באותיות התורה.

ויש לומר, שזה מתאים גם עם הפירוש ש”בחוקותי תלכו” הוא “עמלים בתורה”, שכשלימוד התורה הוא באופן של חקיקה – שזהו חלק ממציאותו – אזי מתייגע הוא בתורה כפי שמתייגע בדבר השייך אליו.

(ע”פ ‘תורת מנחם’ – התוועדויות ה’תשמ”ט ח”ג עמ’ 184)

הנה, ע”י לימוד התורה באופן ד”חקיקה” (ראה פסקא הקודמת), שמציאותו מאוחדת ממש עם מציאות התורה, זוכים למה שלעתיד לבוא יחדור גילוי האלקות בעולם באופן של חקיקה – וכמ”ש (ישעיה יא, ט) “ומלאה הארץ דעה את ה’ כמים לים מכסים”, דהיינו, שנוסף על כך שמציאות

הארץ תהיה "מלאה" ב"דעה את ה'" (אך עדיין הם ב' דברים נפרדים), יהיה גם הענין ד"כמים לים מכסים" – בדוגמת הברואים שבים, שכל מציאותם הם מי הים, כך יהיה כל העולם כולו 'מכוסה' לגמרי ב"דעה את ה'" – שזה יהיה כל מציאות העולם.

(ע"פ 'תורת מנחם' – התוועדויות ה'תשמ"ח ח"ג עמ' 352)

הנה בהפירוש (ב"בחוקותי תלכו") "שתהיו עמלים בתורה" צריך להבין, דהרי ענין החוקה ("בחוקותי") מורה על ענין שלמעלה מהשגה (וע"ד המצוות דחוקים), וענין התורה הרי צריך להיות בהבנה והשגה (דדוקא כשמבינים הלימוד זקוקים לברך ע"כ ברכת התורה), וצריך להבין כיצד שייך לשון "בחוקותי" על ענין התורה?

ויש לבאר זה בשני אופנים: א) העמל בתורה צריך להיות למעלה מטעם ודעת, דהרי כשלומדים רק כמה שהשכל מחייב ללמוד, הרי זה אינו לימוד אמיתי. ב) ע"י העמל בתורה הוא בא להכרה שגם הענינים שהוא מבין בשכלו, הם באמת למעלה משכלו. וכמאמר "תכלית הידיעה שלא נדעך" (עקרים מ"ב ספ"ל), דכשם שזהו בנוגע להקב"ה כן זה גם בנוגע לתורה (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"י ובכ"מ), כמ"ש "ונעלמה מעיני כל חי" (איוב כח, כא. וראה תניא קו"א סד"ה דוד זמירות).

(ע"פ לקוטי שיחות חלק יז עמ' 319)